

KELEMEN Judit

Zempléni verbunkos konferenciák

A hegyaljai Tállyán nyugvó Lavotta János halálának bicentenáriuma alkalmából 2021-ben megjelent tanulmánykötet harminc esztendő tizenkét zenetudományi konferenciájának előadásából ad válogatást.

A magyar zenetörténet sajátos stílusa a verbunkos muzsika: a 18. század utolsó harmadában kibontakozó magyar tánczenei forma egyre inkább nemzeti érvényűvé válik, a reformkorban pedig egyet jelent a magyar zenével és a hazafias érzülettel. A stílus muzsikájával számos kiváló magyar zenetörténeti könyv foglalkozik, már a 20. század közepén kifejezetten a témára koncentrált művek jelentek meg, pl. Szabolcsi Bence: *A XIX. század magyar romantikus zenéje* (1951); Major Ervin: *Népdal és verbunkos* (1953); Domokos Pál Péter: *Magyar táncdallamok a XVIII. századból* (1961).

A bicentenárium alkalmat ad arra, hogy a verbunkos stílus sokoldalú megközelítésével a 19. századi magyar zene kevésbé ismert alkotásai is a figyelem középpontjába kerüljenek.

A két szerkesztő, Sziklavári Károly és Dombóvári János neve nem ismeretlen a reformkori magyar zenetörténettel foglalkozó szakemberek körében.

Sziklavári Károly szerkesztő, a Miskolci Szimfonikus Zenekar zenei szakreferense évtizedek óta végez magyar zenetörténeti kutatásokat, amelyek során különös érdeklődést mutat a 19. század zenéje, elsősorban Mosonyi, Erkel és Liszt munkássága

iránt (ilyen tanulmánya pl. *Az örök újtó. Mosonyi Mihály emlékezete. 2015.*; *Az elveszett szerelem hangjai. Mosonyi Mihály zongorakíséretes dalai. Hangzó összkiadás és könyvszöveg. 2018.*; *Erkel Ferenc és a hazai irodalom, 2018.*; „...a nemzeti himnusz neked kell megírni, addig a szobából ki nem lépsz” 175 éve született Erkel Ferenc dallama. 2019.; *Liszt Ferenc Esztergomi miséje és Mosonyi Mihály, 2020.*; *Rákóczinak búskomor indulója. 2020.*).

A másik szerkesztő, Dombóvári János sátoraljaújhelyi hegedű- és mélyhegedűtanár, iskolaigazgató, az ő kezdeményezésére vette fel a kisváros zeneiskolája (később művészeti iskolája) és kamarazenekara Lavotta János nevét, emellett Lavotta zempléni kultuszának megteremtése is a nevéhez kapcsolódik. Monográfiája jelent meg 1994-ben (*Pusztafedémestől Tállyáig: Monográfia Lavotta Jánosról*), valamint az általa vezetett kamarazenekar 11 cd-ből álló sorozatán verbunkos muzsikát játszik.

A két kutató 2004 óta tartó közös munkálkodása a kötet szerkesztésének idejét tekintve bő másfél évtizedes együttműködést tükröz. Igényes megjelenésű, kottákkal és fotókkal gazdagon illusztrált ünnepi kötetük méltó az alkalomhoz: több mint félezer oldal terjedelemben, a szerkesztői előszót és a zempléni konferenciák történetét bemutató számadást követő négy fejezetben, összesen 35 írással nyújt újabb adalékot a magyar verbunkos zene történetéhez. Gondosan szer-

kesztett névmutató segíti az adatok visszakeresését.

A válogatáskötet a hagyományos értelemben vett zenetudományi tanulmányok, zenei elemzések mellett más tudományterületekhez kapcsolódó írásokat – művészettörténeti, helytörténeti, néprajzi tartalmú, de irodalmi jellegű alkotásokat – is magában foglal.

Az első fejezet *História*, tanulmány, jegyzék címmel 23 tanulmányt tartalmaz. Bónis Ferenc (*Verbunkos dallam-problémák*), Sziklavári Károly (*Rákóczi-táncdallamok*), valamint Kassai István (*Rákóczi-induló*) tanulmánya gazdag kottailusztrációval szemlélteti a Rákóczi-nóta és Rákóczi-induló „dallamcsalád” különböző példáit, e dallamok alakulásait, variánsait. Megjegyezzük, hogy a Rákóczi-nóta első többszólamú (hétszólamú!) kórusváltozata az 1798-ban keletkezett Pataki melodiáriumban található: a Pataki Kollégium diákjai a genfi zsol-tárok Claude Goudimel általi homoritmikus feldolgozásának mintájára próbálkoztak néhány dallam megharmonizálásával. Ez az egyedülálló lejegyzés szerepel a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeiben fellelhető melodiáriumban (KT 514, 233.) „Régi Magyar Nagy Vitézek” szövegkezdettel.

Szokatlan megvilágításban foglalkozik Csáky Imre a „nemes izsépfalvi és kevélyházi Lavotta (II.) János” személyével: a heraldikai tanulmány (Pozsony, Árva és Liptó vármegye – A vármegyékben birtokos izsépfalvi és kevélyházi Lavotta család címere) a család, a nemzetség és az ősi birtok tágabb környezetét vizsgálja természeti adottságok, címerek, oklevelek vonatkozásában.

A 19. század első feléből fennmaradt kéziratos gyűjtemények jelentős példáival foglalkozik Papp Géza tanulmánya (Egy kántor kottás feljegyzései a XIX. század harmincas éveiből – Adalékok a verbunkos forrásaihoz). A „Kis Kun Filepszállási Orgonista Kántor Tóth István” 1828 és 1832 között keletkezett ún. kótáskönyve verbunkos

tételei, valamint az 1832 – 43 között összeírt „Áriák és dallok verseikkel” c. gyűjteménye bemutatásával ad gazdag példát a kor hangszeres táncbaiból, amelyek közt több, Lavottának tulajdonítható dallam is szerepel.

A híres magyar verbunkos triász (Lavotta, Bihari, Csermák) mellett Ruzitska Ignác neve is jól ismert a stílus kedvelői körében. Rakos Miklós tanulmányában (Ruzitska Ignác veszprémi verbunkos-táncgyűjteménye – „Magyar Tánczok Forte Pianora mellyeket Az Magyar Nemzet Ditsőségére készített Ruzitska Ignác Veszprémben”) Ruzitska Ignác és Lavotta János mellett szerepel W. A. Mozart neve is. A nagy osztrák mester több zeneművében is megjelenik az ún. magyaros jelleg, ami a két bővített szekundot tartalmazó ún. magyar (cigány)skála alkalmazásának köszönhető. Magyarországon található egyetlen kézirata feltehetően a G-dúr hegedűverseny előtanulmányaként szolgált, s a verbunkos zene jellegzetes magyaros fordulatait mutatja. Ugyancsak magyaros zenei elemeket (cigány skála, kanasztánc ritmus) sorol a szerző az A-dúr hegedűverseny vagy a C-dúr fuvola-hárfaverseny bizonyos zenei témái kapcsán, s beazonosítja e dallamok eredetének magyar zeneszerzőit.

A tanulmány foglalkozik Lavotta János legnépszerűbb darabjával, a Homoródi nótájával is, azonban ezt a témát Domokos Mária bontja ki teljes részletességgel (Lavotta János Homoródi nótája). Lavotta életművének más szegmenseit tárja fel néhány további tanulmány (Domokos Mária: *Lavotta színpadi kísérőzenéje, Dombóvári János: Lavotta, a házitanító, Flach Antal: Legfeljebb álom? – Mezei álom. Egy ismeretlen Lavotta mű nyomában, Gombos László: Lavotta, Hubay és a „Daliás idők muzsikája”).*

Schubert magyarországi tartózkodásának hatásaira, a művészetében kimutatható korabeli magyar táncmuzsika elemekre fókuszál Horkay Tamás (Magyaros elemek Franz Schubert életművében), míg Pethő Csilla egyetlen Schubert művet vizsgál ugyanilyen megközelítésben, formai felépítés, szerves-

ség, tematikus és motívus kapcsolatok, karakterek, intonációk vonatkozásában (A verbunkos zene Franz Schubert Divertissement à l'hongroise című művének tükrében).

Sziklavári Károly a verbunkos hagyománynak a liszti versenymű-nagyforma megválasztását befolyásoló szerepéről ír (A Magyar fantázia és a Liszt-univerzum), Mosonyi Mihály munkássága iránti elkötelezettségét pedig az általa közzétett harmadik, javított, bővített Mosonyi-műjegyzék mutatja.

Farkas Ferenc Lavotta-szvitjének verbunkos stílárís jegyeit, a két zeneszerző dallamainak szerkezetét, harmóniáit hasonlítja össze Dombóvári János, valamint bemutatja Farkas Ferenc Lavottiana című öttételes divertimentóját (Lavotta-szvit – Lavottiana).

A második fejezetből (Emlékezet, kultusz, reneszánsz) Tátrai Zsuzsanna írását emeljük ki, amely néprajzi, folklorisztikai megközelítésben értékeli Liszt Ferenc magyarságát, továbbá Kappyak Andryjnek a Doppler fivérek zenei hagyatékát és kamarazenei munkásságát összegző tanulmányát (A Doppler fivérek kamaraművészetének egyedi vonásai).

Az Esszétáj című fejezetben Tusnády László négy írását olvashatjuk a hazaszereget, a magyarság és a verbunkos zene összefüggésében (Százados zene-töredékek. A verbunkos és emberi méltóságunk; A magyarság öntudatra ébredése és Lavotta János életműve; Mosonyi Mihály hazaszeregete és a megtisztulás kérdése; Lavotta János és Zrínyi Miklós) a Kispróza és vers című fejezet pedig a címben megnevezett műfajokhoz egy-egy alkotást társít.

A kötet szerzőinek felsorolását követően gondosan összeállított névmutató segíti az adatok, információk visszakeresését.

Hasznos és érdekes olvasmány mindazok számára, akik a magyar zenetörténet sajátos dallamkincséről és zenei stílusáról a hagyományos közvetítésmód mellett a megszokottól eltérő kontextusban is szeretnének képet kapni.

(Lavottától Kodályig. Zempléni verbunkos konferenciák (1990–2020). Szerkesztette: Sziklavári Károly – Dombóvári János. Lavotta János Kamarazeneke Alapítvány, Sátoraljaújhegy, 2021. 544 o. ISBN 978-615-01-2549-7)

EGEY Emese – PUSZTAY János

Közép-Európa program

Közép-Európa értelmezése koronként, országonként, sőt kutatási területtől függően más és más lehet. Vannak olyan egyetemi programok, amelyekben csak a Kárpát-medencét, az egykori Habsburg birodalmat tartják Közép-Európának, mások a V4 országokat, mellettük a posztjugoszláv térséget, megint mások inkább Kelet-Közép-Európáról beszélnek, belefoglalva Romániát és Bulgáriát is. Az elmúlt harminc évben számos egyetemen indítottak Közép-Európa-tanulmányok szakot, de ezek pl. a Baltikumot rendre kihagyják. A nagypolitikában is megfigyelhető volt a Baltikum kizárása, pl. az EU-csatlakozás előkészítésekor a németek nem akarták a balti államokat bevenni az EU-ba, azután 2004-ben mégis, s azóta már az euro-övezetnek is tagjaivá váltak.

Mi a magunk részéről Közép-Európán a borostyánkőút övezetet, azaz az Adriától a Balti-tengerig húzódó sávot értjük.

Napjainkban Közép-Európa számos okból felértékelődik a politikában. Nem mindegy, hogy akik a nemzetközi szinten ezekkel az országokkal foglalkoznak, bilaterális egyezmények vagy több résztvevős döntések meghozatalánál bábáskodnak, milyen irányú és milyen mélységű háttértudással rendelkeznek. (Azt magyarázni sem kell, milyen érzés, amikor egy nem magyar gyökerű külföldi szólal meg a mi nyelvünkön, akár csak néhány mondat vagy udvariassági fordulat erejéig, jelezve jószándékát, elfoga-

dó hozzáállását és elhihetjük, ezzel ugyanígy vannak a többiek is.)

Közép-Európát az egyetemi hallgatókon kívül a széles közönséggel is meg kell ismertetni. Hány, akár magasan képzett honfitársunk tud felsorolni (és vajon egy, esetleg kettő?) szlovák, litván vagy észt zeneszerzőt, lengyel festőt, lett vagy cseh író, tudóst, feltalálót vagy akár közéleti személyiséget? Ugyanígy Horvátországból, Szlovéniából, Szerbiából, Romániából? Az egymás szellemi-kulturális eredményeire, földrajzi, gazdasági viszonyaira vonatkozó válaszok a térség többi országában alighanem ugyanilyen esetlegesek lennének.¹ Sajnos, óriási lyukak tátonganak közép-európai műveltségünkben. Az elmúlt évtizedekben mind csakis nyugatra vetettük vigyázó szemünket, ezzel lehetőséget adva nekik a különbségeinkből adódó és időnként eltérő érdekeinkre rájátszó megosztásra, amint napjainkban is.

A szovjet rendszer alatt a „baráti szocialista országok” irodalmának még támogatott fordítása, a kórusok csereútjai vagy éppen a vendégségbe érkezett képzőművészeti tárlatok mára mind a múlté lettek, vagy csupán az egyes kulturális intézeteket látogató szűk közönség figyelmére tarthatnak számot. (Ezzel természetesen nem azt állítjuk, hogy manapság ne jelennének meg ilyen alkotások, ne tevékenykednének igen termékeny műfordítók és a sort lehetne folytatni, de ezek többnyire esetlegesek, ezért igencsak jól jönne szélesebb körű, a lakosságot megcélzó